

УДК 339.924 : 330.341.1

Л. М. Самосьонк,
кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського
svv2000@mail.ru

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті встановлено співвідношення категорій інноваційної інтеграції та інноваційної глобалізації. Визначено рівні інноваційної інтеграції залежно від об'єкта інтегрування, систематизовано закони й закономірності взаємодії суб'єктів та об'єктів інноваційної інтеграції і деталізовано зміст принципів, на яких вони ґрунтуються. З'ясовано чинники, які є рушійними силами інноваційної інтеграції, що дозволило визначити сутність досліджуваної категорії.

Ключові слова: інноваційна інтеграція, глобалізаційні процеси, закони і закономірності, суб'єкти, рівні, принципи інноваційної інтеграції.

Л. Н. Самосенок ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИННОВАЦИОННОЙ ИНТЕГРАЦИИ

В статье установлено соотношение инновационной интеграции и инновационной глобализации. Определены уровни инновационной интеграции в зависимости от объекта интегрирования, систематизированы законы и закономерности взаимодействия субъектов и объектов инновационной интеграции и детализировано содержание принципов, на которых они основываются. Выявлены факторы, являющиеся движущими силами инновационной интеграции, что позволило определить сущность исследуемой категории.

Ключевые слова: инновационная интеграция, глобализационные процессы, законы и закономерности, субъекты, уровни, принципы инновационной интеграции.

L. M. Samosonok THEORETICAL BACKGROUND OF THE INNOVATIVE INTEGRATION

In the article, the correlation between the categories of innovative integration and innovative globalization is established. The integration levels are determined in accordance with the object of the integration, the laws and rules of the interaction between subjects and objects of the innovative integration are systematized and their basic principles are worked out in detail. The motive factors of the innovative integration are ascertained that allowed defining the essence of the investigated category.

Key words: innovative integration, globalization processes, laws and rules, subjects, levels, principles of the innovative integration.

Постановка проблеми. Інноваційний поступ розвитку в сучасних дослідженнях дедалі частіше визначається як імператив, а не як альтернативний шлях ефективного зростання. Необхідність формування методології пізнання інноваційних процесів, що відбуваються в економічних системах різних рівнів, з різною інтенсивністю та результативністю, зумовлена нагальною потребою модернізації парадигми інноваційної економіки як підґрунтя стратегій розвитку національних і наднаціональних економічних систем. Отже, удосконалення стратегії розвитку економіки України вимагає наукового обґрунтування оптимальних механізмів, раціональних форм та ефективної інституційної підтримки інноваційної інтеграції держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інноваційна парадигма в наукових дослідженнях, присвячених стратегії розвитку економічних систем, висвітлена доволі широко і становить фундамент для подальшого наукового пошуку. Серед авторів, що зробили значний внесок у формування теорії інноваційних систем, варто відзначити З. Адаманову, Ю. Бажала, В. Геєця, Н. Іванову, Б. Лундвала, Ю. Макогона, Р. Нельсона, О. Чернегу. Принципи формування й розвитку міжнародної науково-технічної співпраці та спроби визначити місце міжнародної інноваційної взаємодії в умовах глобалізаційних змін висвітлено в дослідженнях Т. Кальченка, Д. Лук'яненка, А. Мокія, В. Семиноженка, А. Філіпенка, Ю. Шишкова та ін.

Проведені дослідження співвідношення інноваційної інтеграції і глобалізації інноваційної діяльності (або інноваційної глобалізації) вказують на те, що остання виступає складовою всезагального процесу глобалізації, який нині охопив практично всі аспекти суспільного життя. Якщо нині інтеграційні процеси як в економічній, так і в соціальній, інноваційній, інституційній та інших сферах протікають переважно на регіональному рівні, то глобалізація охоплює учасників цього процесу, які географічно роз-

ташовані в різних куточках земної кулі [1, с. 35]. Якщо інтегрування (економічне, інноваційне, соціальне та ін.) вимагає більшої чи меншої подібності його суб'єктів, то у глобалізаційні процеси залучаються всі країни світу, незважаючи на рівень їх національного розвитку (хоч останній певною мірою впливає на характер участі країни у глобалізаційних процесах) [2, с. 345].

Метою статті є дослідження теоретико-методологічного підґрунтя формування концепції інноваційної інтеграції, що полягає у виявленні та систематизації законів і закономірностей, принципів та факторів, які визначають глибинну сутність досліджуваної категорії.

Основні результати дослідження. Дуалістична природа інтеграції, яка являє собою одночасно процес інтегрування та стан, досягнутий у результаті цього процесу, звичайно, поширюється і на інноваційну інтеграцію як окремий випадок інтеграції. Статичний аспект інтеграції передбачає її тлумачення як властивості інтегрованої системи, її стану цілісності, упорядкованості, функціонування частин цілого. У динамічному аспекті інтеграція є процесом перетворення об'єкта інтегрування шляхом послідовних змін окремих фаз розвитку цього процесу [3, с. 22–25]. Однак будь-який процес, і інтеграційний також, – це безкінечна множина точкових (одномоментних) станів.

У рамках такого тлумачення процес інноваційної інтеграції має за мету досягнення певного стану інноваційної інтеграції та явища. Конкретним наповненням такого стану є низка більш конкретних цілей, що мають бути досягнуті у процесі інноваційної інтеграції. Вони формують ієрархічну деревоподібну систему, що складається зі стратегічного і тактичного компонентів. Головними стратегічними цілями інноваційної інтеграції є: **1)** підвищення ефективності інноваційної діяльності в рамках інноваційного об'єднання; **2)** підвищення конкурентоспроможності суб'єктів інноваційної діяльності, що інтегруються; **3)** за-

хист інтересів суб'єктів інноваційної діяльності, які беруть участь в інтеграційному процесі.

Об'єктом інноваційної інтеграції виступають інноваційні системи різних рівнів: мікроекономічні (окремих підприємств, наукових і науково-дослідних установ та організацій тощо); мезоекономічні (ТНК, інноваційних кластерів, інноваційних утворень мережевого типу тощо); макроекономічні (країн) та мегаекономічні (утворювані у ході інноваційної інтеграції інноваційні системи інтеграційних угруповань регіонального та/або трансрегіонального типу).

Відповідно до рівня об'єкта інтегрування інноваційна інтеграція може відбуватися на таких рівнях:

- мікроекономічному, де інтегрування здійснюється переважно шляхом прямих зв'язків підприємств, установ і організацій, що беруть участь в інноваційній діяльності, та окремих індивідуумів – дослідників, інноваторів;
- мезоекономічному, який передбачає інтегрування на рівні окремих галузей економіки та/або на рівні окремих регіонів країн, що інтегруються, а також у рамках інноваційних виробничих мереж;
- макроекономічному, на якому національні інноваційні системи інтегруються задля реалізації міжнародних інтеграційних проектів, програм, угод і домовленостей у галузі інноваційної діяльності;
- мегаекономічному, де відбувається інтегрування на рівні регіонів світу або між такими регіонами із створенням наднаціональних інноваційних систем та систем управління ними [4; 5, с. 52; 6, с. 562].

Суто теоретично можна виокремити ще один рівень інноваційної інтеграції – глобальний, на якому повинна формуватися глобальна інноваційна система та який має охоплювати всі, без винятку, інноваційні системи нижчих рівнів. Але про всеохопний характер інтеграційних процесів поки що не йдеться ні стосовно процесів економічної інтеграції, для яких характерна набагато триваліша історія, ні стосовно процесів інноваційної інтеграції, верхня межа яких нині перебуває на мегаекономічному рівні, охоплюючи регіональний (між країнами та/або інтеграційними угрупованнями певного регіону світу) і трансрегіональний (між країнами та/або блоками з різних регіонів світу) субрівні.

Суб'єктами інноваційної інтеграції виступають окремі особи (науковці, дослідники, інноватори, приватні венчурні інвестори, менеджери інноваційної діяльності, ін.); інноваційні підприємства, наукові та науково-дослідні установи й організації; підприємства, установи, організації, що їх

підтримують та обслуговують; територіальні й галузеві об'єднання підприємств, ТНК; локальні (місцеві та регіональні), галузеві, державні й наднаціональні органи регулювання інноваційної діяльності. Вказані суб'єкти поділяються відповідно до рівня функціонування на мікро-, мезо-, макро- та мегарівневі суб'єкти, проте не можна обмежувати їх участь в інтеграційних процесах лише одним рівнем інтегрування. Наприклад, макрорівнева інтеграція хоч і відбувається на основі інтеграційної взаємодії мікроекономічних суб'єктів, але вона є неможливою без створення сприятливого регуляторного середовища, формування якого здійснюється органами управління мезо-, макро- та мегаекономічного рівнів. Макрорівнева інноваційна інтеграція, своєю чергою, є неможливою без активної участі мікроекономічних суб'єктів – наукових і науково-дослідних установ та організацій, інноваційних підприємств і пов'язаних із ними підприємств, установ, організацій (постачальних, збутових, маркетингових тощо), які їх забезпечують чи обслуговують, окремих індивідуумів-інноваторів та ін., а також без сприяння та участі у цьому процесі з боку мезоекономічних суб'єктів, без урахування норм і правил, розроблених на мегаекономічному рівні.

На характер взаємодії суб'єктів та об'єктів у процесі інноваційної інтеграції справляє вплив низка законів і закономірностей, систематизований перелік яких подано у табл. При цьому природа інноваційної інтеграції зумовлює одночасну дію загальних економічних, інноваційних та системних законів і закономірностей, а також специфічних для інноваційної інтеграції законів та закономірностей.

Специфічні для інноваційної інтеграції закони і закономірності відповідно до дуалістичної природи інноваційної інтеграції поділяються на структурні (які стосуються статичного аспекту інноваційної інтеграції) та функціональні, яким підпорядковується інноваційна інтеграція у своєму динамічному прояві.

В основу дії наведених законів і закономірностей покладено низку принципів, що відображають глибинну сутність інноваційної інтеграції. До числа таких принципів належать:

1) системні принципи:

а) принцип інтенціональності, який передбачає, що процес інноваційної інтеграції ґрунтується на взаємозв'язках її суб'єкта та об'єкта;

б) принцип системності, який означає, що інноваційна інтеграція – складна система взаємопов'язаних елементів, яка набуває нових властивостей на базі цих взаємозв'язків;

в) принцип детермінізму та стохастичності, що передбачає, з одного боку, підпорядкування інтеграційного процесу дії розглянутих вище законів і закономірностей та впливу різноманітних чинників, а з другого – обмеження інноваційної інтеграції інституційними фреймами, формування яких є суб'єктивним процесом прийняття рішення, а отже, має стохастичний характер;

г) принцип самоорганізації і самодостатності, згідно з яким утворена в результаті інтегрування інноваційна система має бути здатною до самозабезпечення цілеспрямованого розвитку із використанням власного потенціалу та власних організаційних структур;

2) структурні принципи:

а) принцип цілісності й структурності означає, що створювана інтегрована інноваційна система повинна характеризуватися спільними напрямками та темпами розвитку її елементів – інноваційних систем нижчого рівня, серед яких: прискорення цих темпів і ефективності функціонування під впливом синергетичного ефекту, формування нових властивостей зазначених елементів та інтегрованої системи у цілому за одночас-

Таблиця

Закони та закономірності інноваційної інтеграції		
Тип	Група	Склад групи
Загальні закони та закономірності	Економічні	Закон попиту та пропозиції
		Закон вартості
		Закон зростання продуктивності праці
		Закономірність економічного балансу
	Інноваційної діяльності	Закон періодичного інноваційного оновлення суспільства
		Закон циклічності інноваційного розвитку
		Закон падіння конкурентоспроможності інноваційної продукції з плином часу
		Закон соціогенетики (дії механізмів спадковості, змінності та відбору в інноваційному розвитку)
		Закон синергії
	Системні	Закономірність стійкості системи на основі гарантованого результату
		Закон перетворення композиції системи
		Закон поліморфізації (належності до кількох поліморфних модифікацій)
		Закон необхідності різноманітності (зміни стану системи під впливом екзогенних та ендогенних чинників)
		Закон компліментарності
	Специфічні закони та закономірності	Структурні
Закон емергентності (відмінності властивостей інтегрованого цілого від властивостей його елементів)		
Функціональні		Закон переходу кількісних змін у якісні
		Закономірність нерівномірного розвитку
		Закон взаємозалежності інтеграції та дезінтеграції
		Закономірність оптимальної централізації

Джерело: Складено автором на основі [16-24]

ного обмеження властивостей елементів, їх модифікації з метою ефективного функціонування структури інтегрованої системи;

б) принцип універсальності й спеціалізації, за яким необхідним є досягнення динамічної рівноваги між універсальними якостями елементів інтегрованої системи, їх уніфікацією, взаємозамінністю та специфічними якостями цих елементів, які дозволяють забезпечити достатню різноманітність внутрішньої структури системи, підвищити ефективність використання обмежених ресурсів на основі вдосконалення техніки і технологій;

в) принцип гнучкості й мобільності, який означає, що інноваційна інтеграція здатна модифікуватися відповідно до специфіки її суб'єкта та об'єкта, а також під дією внутрішніх і зовнішніх чинників;

г) принцип асиметричності та гомогенності, який передбачає поєднання нерівності, нетотожності елементів інтегрованої системи, що є важливим для активізації руху інноваційної продукції та ресурсів, необхідних для її виробництва, із відносною однорідністю, подібністю цих елементів, яка забезпечить практично однакову вартість інтегрування (витрати на вдосконалення інноваційної інфраструктури, гармонізацію інституційного середовища, модернізацію виробництва тощо) для його учасників;

3) принципи інтегрування:

а) принцип керуваності, згідно з яким інноваційна інтеграція відбувається на основі інституціоналізації взаємовідносин між суб'єктами інтегрування, а отже, вимагає розробки наднаціонального механізму прийняття рішень та контролю за їх виконанням з метою управління інтеграційним процесом;

б) принцип координації і узгодження інтересів, за яким інтеграційні процеси мають ініціюватися, регулюватися та контролюватися із використанням механізму домовленостей, дво- і багатостороннього діалогу заради встановлення збалансованого захисту інтересів усіх учасників цього процесу;

в) принцип компетенцій та компліментарності, що передбачає розподіл компетенцій між учасниками інтеграційного процесу відповідно до їх інтересів і можливостей на засадах взаємодоповнення та колективної раціональності;

г) принцип багаторівневості, який базується на необхідності взаємодії і взаємоузгодження процесів інноваційної інтеграції, що відбуваються на різних рівнях із одночасним формуванням ієрархічної системи управління інтеграційним процесом;

д) принцип прагматичності, який ґрунтується на пріоритетності спільних для інтеграційного об'єднання інтересів щодо реалізації цілей інноваційної інтеграції;

4) принципи результату:

а) принцип ефективності, згідно з яким економічна інтеграція мусить спрямовуватися на досягнення бажаного ефекту, однак витрати при цьому мають бути меншими за вигоди, отримані в результаті інтегрування;

б) принцип ціннісно-цільової обумовленості, що тлумачиться як наявність ціннісного характеру цілепокладання у процесі інноваційної інтеграції із наданням пріоритету спільним цінностям учасників інтеграційного процесу;

в) принцип економічної, соціальної та екологічної відповідальності, який передбачає спрямованість розробки і реалізації проектів інноваційної інтеграції не лише на підвищення ефективності інноваційної діяльності суб'єктів інтегрування, а й на досягнення позитивних результатів у сфері економічного, соціального, інвайронментального розвитку;

г) принцип експоненційного розвитку і зростального ефекту, згідно з яким темп зміни кількості суб'єктів інноваційної інтеграції не є сталою величиною, а прискорюється чи уповільнюється з часом залежно від наявних демонстраційного ефекту та ефекту «доміно», обсяг яких примножується на засадах синергетичної взаємодії учасників інтеграційного процесу;

д) принцип креативності, який передбачає необхідність створення і вдосконалення умов для інноваційної

діяльності на засадах взаємодії та спільної інноваційної творчості її суб'єктів;

е) принцип оптимальності, що вимагає пошуку й використання таких форм, методів, інструментів інноваційної інтеграції, які б забезпечували досягнення поставлених цілей у найкоротший час і з найменшими витратами всіх ресурсів.

Інноваційна інтеграція відбувається під впливом низки факторів, які відіграють роль його рушійної сили, визначають особливості та характер протікання цього процесу, вимагаючи від його суб'єктів певних коригувань цілей інтеграційного процесу і засобів їх досягнення. Виходячи із сутності інноваційної інтеграції, можна визначити, що ендогенні для неї чинники виникають власне у процесі інноваційної інтеграції. Тоді до числа ендогенних чинників доцільно включити інноваційні та інтеграційні фактори, які уособлюють зміст інноваційної інтеграції як удосконалення інноваційної діяльності шляхом інтегрування її ресурсів, суб'єктів, процесів і результатів. Відповідно екзогенними для інноваційної інтеграції чинниками будуть ті, які формуються поза межами власне процесу інноваційної інтеграції, тобто за межами як інноваційної діяльності, так і інтеграційного процесу. Можна виокремити такі групи екзогенних чинників інноваційної інтеграції, як економічні, соціальні, інституційні й інвайронментальні.

Висновки. Інноваційна інтеграція, поширюючись за межі регіонального інтегрування та об'єднуючись із процесами інтернаціоналізації інноваційної діяльності, транснаціоналізації виробництва і міжнародної економічної інтеграції, набуває глобалізаційного виміру. Відтак починає формуватися глобальна інноваційна економіка, що ґрунтується на парадигмі постіндустріального суспільства із притаманним йому зростанням значущості знань, інформації, технологій та інновацій як джерел глобального суспільно-економічного розвитку.

Інноваційна інтеграція – це процес, покликаний до життя низкою внутрішніх і зовнішніх передумов. Він ґрунтується на системних, структурних, інтеграційних та результативних принципах; підпорядковується дії загальних (економічних, інноваційної діяльності, системних) і специфічних (структурних та функціональних) законів і закономірностей та протікає у вигляді взаємодії між суб'єктом і об'єктом інтеграції під впливом ряду ендогенних (інноваційних та інтеграційних) і екзогенних (економічних, соціальних, інституційних, інвайронментальних) факторів задля реалізації стратегічних та тактичних цілей інтегрування. Останні досягаються за допомогою засобів інноваційної інтеграції, які включають різноманітні форми і методи інтеграційної взаємодії, створення та імплементацію інституційних фреймів інноваційної інтеграції (стратегій, програм, політик, планів заходів тощо).

Література

1. Шишков Ю. В. Европа и процессы глобализации экономики / Ю. В. Шишков // Современная Европа. – 2000. – № 1. – С. 32–37.
2. Вахитова Т. М. Особенности современных интеграционных процессов в условиях глобализации мировой экономики / Т. М. Вахитова // Проблемы современной экономики. – 2001. – № 1. – С. 345–346.
3. Попов А. А. Интеграция хозяйствующих субъектов в рыночной экономике : дисс. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.01 «Экономическая теория (Политическая экономия)» / А. А. Попов. – Воронеж, 2004. – 193 с.
4. Шапошникова С. В. Управление различными типами инновационных систем / С. В. Шапошникова // ИнВестРегион. – 2008. – № 4. – С. 27–31.
5. Макогон Ю. Стратегия инновационного развития Украины в контексте интеграции в Европейский Союз / Ю. Макогон, Е. Медведкина // Журнал европейской экономики. – 2008. – Т. 7 (№ 1). – С. 45–59.
6. Полушкина И. Н. Содержание и объективные основы экономической интеграции / И. Н. Полушкина // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия Экономика и финансы. – 2005. – № 1. – С. 560–564.
7. Пилипенко А. А. Розбудова теоретико-методологічного базису стратегічної інтеграції суб'єктів господарювання / А. А. Пилипенко // Коммунальное хозяйство города : Научно-технический сборник. Серия «Экономические науки». – 2008. – Вып. 80. – С. 50–59.
8. Беляев О. О. Система экономических законов и категорий : навч. посіб. / О. О. Беляев, М. І. Діба, В. І. Кириленко, О. М. Комяков. – К. : КНЕУ, 2005. – 173 с.
9. Сидоров В. А. Теория экономических систем: методология и основные концепции / В. А. Сидоров. – Краснодар : НИИ экономики Южного федерального округа, 2011. – 425 с.
10. Леишавили П. Р. Экономическая деятельность: телеологический анализ / П. Р. Леишавили. – Тбилиси : Сиахле, 2011. – 194 с.
11. Блохин В. П. Глобализация, технология и конкурентоспособность производственных систем / В. П. Блохин, И. В. Дружинин. – Ростов-на-Дону : ДГТУ, 2002. – 308 с.

Стаття надійшла до редакції 29 жовтня 2012 року